MAKÂMÂT-I EVLİYA
(EVLİYA MAKAMLARI)

AKŞEMSEDDİN
Kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

Hazırlayan
İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

AKŞEMSEDDİN
kaddese'llâhü sırrahu'l azîz
(1390 - 1458)

HAYATI

Fatih Sultan Mehmed'in hocası, ünlü İslam büyüğü Akşemseddin 1390 yılında Göynük'te doğdu. Küçük yaşlardan itibaren ilme ve sanata karşı ilgi duydu. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra seçkin âlimler arasında yerini aldı. Üstün zekâsı ve anlayışı, yılmak bilmeyen çalışma gücüyle kendini kitaplara adamış, başta İslami ilimler olmak üzere tıp, astronomi, biyoloji ve matematikte zamanın ünlülerinden olmuştur. Uzun yıllar Osmanlı medreselerinde çalışarak yüzlerce öğrenci yetiştirmiş, tıp alanında önemli çalışmalar yapmıştır.

Şemseddin Muhammed bin Hamza, yani Fatih'in hocası, âlim ve mutasavvıf Akşemseddin, bundan tam 543 yıl önce, 15 Ocak 1459 tarihinde vefat etmiştir. **"Akşeyh"** adıyla şöhret kazanmış olan Akşemseddin, Hacı Bayram Veli'ye intisab etmiş ve bir süre Hacıbayram Camii'nin çilehânesinde çile çıkarmıştır.

Akşemseddin, halkın teveccüh ve nazarından uzak durması, şöhret ve şan belâsın-

dan sürekli kaçınmasıyla, bir sembol şahsiyet olarak bayraklaşmıştır. Onun çile hayatı, tevâzu ve mahfiyet iklimine ayak bastığı ilk tecrübesidir. Halkın ilgisinden çekinerek, şeyhinden ayrılma pahasına Beypazar'a giden Akşeyh, burada bir mescid ve değirmen inşâ etmiştir. Ancak burada da halkın teveccühünden rahatsız olmuş ve Çorum'un İskilip kazasına bağlı Evlek köyüne göç etmiştir. Bir süre sonra Bolu'nun Göynük kazasına yerleşen Akşemseddin, burada da bir mescitle bir değirmen yaptırmıştır.

Akşemseddin, şeyhi Hacı Bayram Veli'nin Hakk'a yürümesiyle irşad makamına geçmiştir. İstanbul'un fethi sırasında Fatih Sultan Mehmed'in yanında fethin manevî cephesini temsil eden büyük veli, muhasaranın en sıkıntılı zamanında ordunun maneviyatını diri tutmuştur. Akşemseddin, fethin en önemli simgesi olan Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi sırasında burada ilk Cuma namazı hutbesini okumuştur. O, İstanbul'un asırlar süren fetih rüyasını gören bahtiyarlardandır.

Akşemseddin, hem fethe katılmış ve hem de fethin gerçekleştiğini görmüş, asırlarca birçok İslâm ordusunun muhasaraya aldığı, ama belki de vakti gelmediği için bir türlü fethetmeye muvaffak olamadığı İstanbul'un, artık bir İslâm beldesi olmasında önemli rol

oynamıştır. Fetih'ten hemen sonra padişahın isteği ile İslâm ordularının İstanbul'u fethi sırasında şehit düşen büyük sahâbi Ebû Eyyüb el-Ensârî radiyallâhü anhın kabrini de keşfeden bu büyük mürşid, bir süre müderrislik de yapmıştır.

Akşemseddin; tevâzu, alçakgönüllülük ve ferâgatin zirve ismidir. O, her şeye sahip iken bırakmasını bilen; hükümranlığı ve dünya saltanatını, mahfiyet ve tecrîd makamına tercih etmeyen bir mürşîdi kâmildir. Maddî varlık ve dünyevî arzulardan el-etek çeken bu büyük zât, bedenî isteklerden büsbütün sıyrılmayı başarmış ve mâsivâdan yüz çevirmiştir. O, bu mânâda bir "ehli tecrid"dir. Elbette ki kalp gözü açık bahtiyarların, varlık ve eşyanın mahiyetini keşfederek "asıl olanı" bulmasıyla kazanacağı bir mertebedir.

Yunus'un, "ballar balını bulduğu" bu makam, herşeyden feragat etmeyi gerektiren bir "bulma hali"nin eseridir. O'nu bulmak, O'na yönelmek ve O'na ulaşmak, herşeyi bırakmanın da yeri ve zamanıdır. Nitekim fetihten sonra Akşemseddin, padişahın tacını ve tahtını bırakarak kendisine bağlanma isteğini engellemeye çalışmış ve bu cihan sultanını durduramayacağını anlayınca da Gelibolu üzerinden Göynük'e dönerek inzivâya çekilmiştir. Akşemseddin'in hangi ruh

hâliyle padişahı durdurmak istediği ve taht merkezinden ayrılarak iltifat ve ilgiden neden rahatsız olduğu konusunda pek çok şey söylenebilir. Ancak Fatih'in Göynük'e gönderdiği hediyeleri almak istememesi ve Göynük'e yaptırmak istediği tekke ve cami için rıza göstermemesi, devletin devamı ve bekâsının teminatı olan hükümdarlık makamının zedelenmemesi icâbıdır. Nitekim **"sultâna sultânlık ve gedâya da gedâlık yakışır".** Fatih'in birçok ihsanından sadece Göynük'e bir çeşme yapmasına izin veren Akşemseddin, şeyhi Hacı Bayramı Veli'nin yolundan gitmiş ve tekkenin devlet üzerindeki tahakkümüne yol açacak bir tavrı şiddetle reddetmiştir. Bize göre, Osmanlı Devleti'nin din ve devlet işlerinin sağlıklı gelişmesinde, Akşemseddin'in bu tavrı büyük bir önem taşımaktadır.

Cihan padişahı Fatih Sultan Mehmed'in derviş olma talebini geri çeviren Akşemseddin'in, sultanın kırılması karşısında verdiği cevap çok önemlidir: **"Dervişlikte bir hâlet vardır ki, eğer lezzet alınırsa, saltanat işlerinden kesin olarak el çekmek lâzım gelir. Memleketin işleri ihtilâl bulur. O takdirde, hem siz ve hem de biz vebâle gireriz..."** (Solakzâde Tarihi, c. I, s. 273) Şeyhin bu sözleri karşısında teselli bulan Fatih, ikibin altın göndererek onu taltif etmek ister. Fakat

Akşemseddin bu parayı kabul etmez ve geri gönderir.

Rivayete göre, padişah bir gün Akşemseddin'in çadırına girmiş, ancak şeyh hiç kımıldamadan öylece yerinde oturmaya devam etmiş. Bu hale çok üzülen padişah, Ahmed Paşa'ya:

"Şeyh bize kıyâm etmeyip yerinden kımıldamadığı için hâtırım kırılmıştır ve gönlüm mahzundur" diye yakınmıştır. Akşemseddin'i iyi tanıyan Ahmed Paşa, padişaha şeyhin bu hareketini şöyle izâh etmiştir:

"Bu büyük fetih, önceki pâdişâhlara ve mübârek ecdâdınıza müyesser olmayıp size nasip olmakla, sizde bir çeşit gurur müşâhade eylemiş, bu yüzden riâyet ve tâzimde kusur göstermiştir. Gerçekten maksatları sizden o gururun izâlesine gayret gösterip ayağa kalkmadı." Bu izâh üzerine rahatlayan padişah gece yarısı Akşemseddin'i ziyaret etmiş ve kendisiyle sabaha kadar sohbet edip sabah namazını da Şeyhle birlikte edâ etmiştir.

بِسْـــمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد

وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

MUKADDİME

Hamd, âlemlerin Rabb'ı olan Allah Teâlâ'yadır. Salât ve selâm Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz Muhammed'e ve bütün âline olsun.

Bu kitabın müellifi Muhammed b. Hamza (Allah Teâlâ kabrini nûr etsin) der:

Bir gün oturmuş ilimle meşgul bulunuyordum, Birden gözlerime uyku geldi. Üzülerek dedim:

İlâhi, bu gaflet nedir ki benim gözlerimi aldı?

Bu sözün ardından da gözlerimden yaşlar boşandı. Ve bu arada yattım. Henüz gözlerime uyku geldi geliyor vaziyette (uyku ile uyanıklık arasında) iken, yanında bir kaç veliyle birlikte Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretleri teşrif etti. Buyurdu ki:

"Ey Muhammed b. Hamza âşıksın (durma) maşuka vâsıl ol. Biz, gözlerinden boşanan o yaşları ilâhi huzura arz ettik" (kabul olundu).

Ancak, beraberinde olan Veliler hicap (edep ve mahcubiyet) içerisinde bulunmaktaydılar. Aralarından uzun boylu biri:

"Yâ Rasûlüllah, Muhammed b. Hamza'ya Evliyaullah'ın gördüğü makamları gösterseniz?" dedi. Bundan sonra Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretleri mübarek elini başımın üzerine koydu. Gözlerimden hemen perdeler kalktı. Bu kitapta anlatılan makamları nazar edip gördüm. Hayran kaldım. Hemen Radiyallâhü anh hazretlerinin ayağına düştüm (kapandım). Mübarek eliyle başımı kaldırdı ve üç kere:

"Bilâ tekellûfi, Bilâ tekellûfi, Bilâ tekellûfi." (Zahmetsiz, meşekkatsiz ve külfetsiz olarak) buyurdu. Bu arada bir müddet hicapsız olarak yürüdüm. Sonra aklın hudutları içine geldim ve bu kitabı yazdım.

Burada anlattığım her sözü levh-ı mahfuz üzerindeki nakşa bakıp yazdım. Bir harf ve bir nokta fazla yazmadım. Hatta gördüğümün binde birini yazdım. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin gösterdiği makamlar arasında öyle makamlar bulunmaktadır ki: ifadeye gelmez ve yazıya sığmaz. Aklın onda yeri yoktur. Kim değildir der (inkâr eder) se hatadır.

Yazdığım kitaba da **MAKÂMÂT-I EVLİYA** ismini verdim, (muhteva olarak da) on sekiz babdır.(bölümdür)

BİRİNCİ BAB

ÂLEMDE (DÜNYADA) MÜRŞİD VE MÜRİD KİMDİR? İRŞAD KİMİN HAKKIDIR? ONU İZAH EDER

Ey Hakk (ve hakikat) isteklisi bil ki!

Âlemde mürşid: Her şeyde kendi varlığını gören, bir makama erişen kimsedir ki artık (bu durumda) âlemde hiç bir şeyin varlığı olmaz. (Onun) her şeyde tasarrufu vardır. Mürşid işte bu sıfata sâhib kimsedir.

Mürid de: Bütün Berzahı (geçitleri) katedip geçmiş bir kimsedir ki, onun görmediği bir makam olmaz. Sadece KUTBİYYET makamı kalmıştır. Mürid de böyle bir kimsedir.

Âlemde mürşid tek olduğu gibi müridde tekdir.[1]

Fakat bir kısım (Şeyhler) vardır ki; irşad makamına ayak basmadan dünyada irşad ederler. Kendilerine **MEŞÂYİH**'iz derler; herbirinin müridleri vardır. Falan şeyh, falan mürid irşad etti derler. Bunlar hakkında sorulacak olursa deriz ki;

Böyleleri Hakk dergâhında mahcûbdurlar

---

[1] Mürid sayısının çok olmasının önemli olmadığına işaret ediliyor.

(perdelidirler).

İşte nakledilen şu Hadis-i Kutsi'de Hakk Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Benîm evliyam Kubbelerim altındadır. (Veya Kubbelerim altında bir takım velilerim vardır ki) **Onları Ben'den başkası bilmez."**[2]

Bundan anlaşılıyor ki: **Biz mürşidiz diye iddia edenler Hakk Teâlâ dergâhında mahcûbdurlar.** Bundan dolayıdır ki, Hakk Teâlâ hazretlerini her şeyde hâzır (ve nazır) bilmezler. Kendi varlıklarını da layıkıyle bilmemişlerdir. Henüz mahcûbdurlar. (Bu halde iken) irşad davasında bulunurlar, kendilerini dünya halkına veli olarak tanıtırlar. Eğer bunlar velayete ayak basmış olsalardı irşad davasında bulunmazlar ve kendilerini halk arasında aziz bilip Hakk katından uzak olmazlardı.

Bu makam sahipleri, evliya sözünü satan dellâllardır ki (ilan edici; dâvet edenler) kendilerini halka hoş kimse olarak gösterirler ve veli olarak tanıtırlar. Bu, son derece denî (alçak, kötü, kişiliksiz) olan bir makamdır. Ehl-i Hakk katında bundan daha aşağı bir mertebe yoktur.

Evliya ise öyle kimselerdir ki: Bütün âle-

---

[2] Hadis için bkz. Abdurrahman Camî, Nefehâtu'l-üns min Hadarâti'l-Kuds, Hazırlayan: Süleyman Uludağ- Mustafa Kara, İstanbul, 1995, s.452.

me (her şeye) gizlidir, Allah Teâlâ'nın hazinedarıdır. Her ilmi bilir. Herkese kendiliğince (kendiliğinden) bilinir. Kısmetinde ne kadar tasarruf mevcut ise sarf eder. Bu dünya halkı tasarruf kimin elinde olduğunu bilmediğinden dolayı evliya zamanında bilinmez.

Evliyanın her ne kadar zahiri varlığı gizli değilse de hakikâti (sırrı) gizlidir. Kimse onun haline muttali olmaz. O, bu dünya halkının tasavvur ettiği gibi değildir. Zira onun hiç kimseye ihtiyacı olmaz. Böyle muhtaç olmayan bir kimse de (hâşâ) Hakk Teâlâ'nın sırlarını ve kendi velayetini halka yayıp duyurmaz. Ayrıca, Dünya halkının evliyanın sırrından bir zerreyi -helak olmadan- duymasına ve o sırlara takat getirmesine de kudreti yoktur. Böyle bir şey imkânsızdır. Bu duruma göre zikredilen sahih hadisde geçtiği gibi **"Bu sıfattaki kimseleri Allah Teâlâ'dan gayri kimse bilmez."**

İKİNCİ BAB

VELAYETİN BAŞLANGICINI İZAH EDER

Evliya katında velayetin başlangıcı şöyledir:

Evliya bütün eşyanın ilmini bilir. Hakk'ın sıfatlarıyla muttasıf olur. Hakk Sübhanehu Teâlâ insanları ne şekilde terkib eder ve evliyaullah, eşyanın hangi hassasından geldiğine vakıf olur ve bilir.

Evliyanın eşyayı bilmekten kastı da insanın terkibini öğrenmektir. Ancak, evliya bunu bilmekle kâmil olmaz. Zira Hakk'ın (ilmin) kemaline son yoktur ki, biline.

Fakat evliya şu makama erişir: Kendi varlığının manasını her şeyde görür ve bilir. Tıpkı aynadaki **her beşerin kendi vücûdunu gördüğü gibi âlemi "ihya"** (**diriltme), evliya katında budur.**

Yine evliya 24 saatte ve 24 000 nefeste ne kadar (İlâhi) kudret meydana gelir, bilir. İşte, bu şekilde bir velayete erişen velayet makamına ayak basar.

Evliya katında velayetin başlangıcı budur.

ÜÇÜNCÜ BAB

İKİNCİ VELAYETİ İZAH EDER

Bu velayette veli eşya ilmini kat edip geçer de meşrebi daha ileri gider ve ruh-ı Muhammediye erişirse kudret sahibi olur yani her türlü tasarrufa kadir bulunur. Enbiya katında bu makam Nübüvvet makamıdır. Fakat, veliler katında velâyet makamıdır. Nitekim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretleri:

"Benim ümmetimin âlimleri Beni İsrail'in nebileri gibidir."[3] buyurmuştur.

Âlimlerden maksat bu makamdaki evliyalardır. Bu sebepledir ki, Nübüvvet makamına bu dünyada evliyadan başkasının erişmesine imkân yoktur. Hatta velayet ve Nübüvvetin ikisi bir nurdur. O nûr velinin varlığından (vücudundan) doğup çıkınca velayet denir. Nebinin varlığından doğup çıkınca da nü-

---

[3] Sahavî, Ebu'l-Hayr Muhammed bin Abdirrahman, el-Fetâve'l-Hadisiyye, Tahkik: Ali Rıza bin Abdillah bin
Ali Rıza, Beyrut, 1995, s. 272. ; Aclunî, Keşfu'l-Hafa, c.II, s.64. (Hadis no: 1744) ; İmam-ı Rabbanî, Mektubat, İstanbul trz. , c.I, s.281

büvvet denir. Fakat bu nurun açıklanması enbiyaya farzdır. Evliyaya men edilmiştir. Ancak, cazibe Kuvveti isti'lâ edecek olursa o zaman Veli gayr-i ihtiyari (elinde olmayarak) izhar eder. Bu sıfatta bulunan Veliler tasarruf sahibidirler. Bunlar dünya kutbunu müşahede ederler. Dünya kutbu onlara buyurur. Dünyada her ne olur yahut olması gerektir, o tasarruf sahipleri o işi işleyip dururlar. Bu zikr olunan makamda velayetin ikiside tamam olur. Makbul olur.

Hakk Teâlâ dergâhında! Onun gibi kemâl elde eden **“muhibbe” “Mürid”** e nazar eder de bütün dünya **“fenâ”** ya varırsa feragati vardır (gerekir). Mâsiva (Hakk’ın gayrı) dan kendini keser. Onlarla muamelesi olmaz. Bu makamda hiç kimse ona “Veli” demez. Hatta divâne (deli) derler. Hakk Teâlâ'nın hazineleri bunun gibilerde gizlidir. Böyleleri her şeye Hakk’ın hazinesini açıklamaz. Ancak, Hakk marifeti için vücuda gelmişlere açıklar.

DÖRDÜNCÜ BAB

FENÂ MAKAMINI İZAH EDER

Fenâ makamı öyle bir makamdır ki, bu makamda Veli bütün berzahı (geçitleri) aşar ve bu makamda Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Rûhu'na nazar eder. Rûhdan da (İlâhî) zâtı müşahede eder. Çünkü Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ruhu Hakk Teâlâ'nın zâtına âyine (ayna) olmuştur. Veli, Rûh-ı Muhammediye nazar eder fenâ bulur (fâni olur). O tahkik (Hakk) deryasında gark olur. O zaman **İNSAN-I KÂMİL** olur; kendinden geçer, fenâ bulur. Bu tahkik deryasında seyr eder. Onun ömrü oldukça evveli ve âhirî yoktur.

Bu öyle bir makamdır ki; yetmiş bin melâike keyfiyetsiz bir tecelli ile evliyanın varlığından meydana gelir. Bu makamda karar ve sükûn yoktur. İşte fenâ makamı bu zikrettiğimiz makamdır.

BEŞİNCİ BAB

HİKMETİ İZAH EDER

Hikmet makamı eşyanın ilimlerinden ibarettir.

Kâmil insanlar geldiler, eşya ile meşgul oldular; her eşyanın terkibini dizdiler. Her biri bir çeşit ilim meydana getirdiler.

Nitekim Lokman Hekim hikmet meydana getirdi. Diğer Hükemâ da geldiler ondan istihraç (çıkarsama) ettiler.

Fakat Lokman Hekim sadece eşya âlimi oldu. Ondan öte bir makama ayak basmadı. Bundan dolayı meşrebi sadece o kadar idi. Şayet meşrebi daha ileri geçebilseydi nübüvvete ayak basardı.

Yine, Lokman Hekim hakkında ihtilâf vardır: Bazıları katında, Cebrail nazil olduğu için Nebidir. Bazılarına göre de Nübüvvet gelmediği için, değildir. Zira hikmet ilmi velayetin başlangıcıdır. Fakat; evliyaullah katında mübtedî'dir. (yeni, acemi, ilkel)

Hikmetten kasıt da **“îhyâ** (diriltme) **ilmi”** yani **“İksir”** (diriltme) ilmidir.

Evliya katında iksîr: Hakk Teâlâ’nın ölüyü nasıl dirilttiğini ve diriyi de ne şekilde öl-

dürdüğünü bilmek demektir! Böyle kimse bu makamı bilir. Bu da evliya nazarında velayetin başlangıcıdır.

Bu makamda evliyaya kalb gınası (zenginliği) hâsıl olur. Bundan dolayı da “îksîr” denmiştir. Ayrıca, kabirlerin keşfi de bu makamda meydana gelir. İşte, hikmet makamı budur.

ALTINCI BAB

ÂDEM (aleyhisselâm)'IN MAKAM VE MAZHARINI İZAH EDER

Âdem aleyhisselâm arz'ın (yeryüzü) mazharı idi. Arzın hepsinin toplandığı yerden yaratıldı.

Eşyanın hepsinin güzidesi olduğundan dolayı da Hakk Sübhânehû ve Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

"(Allah Teâlâ) Âdeme bütün isimleri öğretti, (isimlerin hepsini tam bir şekilde bildi). ."[4]

Zira müsemmaya (ad verilmiş, adı olan) dâhil olan her şeyin ismi evliyaya malumdur. Her ismin hakikati evliyaca bilinir. Hatta asla nazar edince bütün eşyanın hakâti olan **"Ruh-ı Muhammedî"yi, Rûh-ı Muhammedinin de hakikati olan "Hakkı" görür.**

Hakk Teâlâ eşyayı bir tabiatta terkib etmedi. Zira, Âdem'den başka hiç bir şeyde kabiliyet bulunmadı ki zât'a mazhar düşeydi. O, sıfatlarının terkibine de mazhar düştüğünden kesret-i insan (insanın çoğalması)

---

[4] Bakara, 31

meydana geldi. Ruh-i Muhammedi'den Âdemin sureti zahir oldu. Hakk'ın birliğini dünya halkına bildirdi. Kelâm-ı kadiminde açıkladı.

Hakk Teâlâ'nın Âdemi dünyaya getirmesinden maksat Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek varlığını miraç kılmak, bu dünyayı nuruyla tenvir etmekti.

YEDİNCİ BAB

CEZBE EHLİNİN MAKAMLARINI İZAH EDER

Cezbe sahipleri öyle kimselerdir ki:

Fenâ makamına mürşidsiz varırlar. Hakk'tan, her şeyde feyz alırlar ve o anda hicapsız bulunurlar, zâtı müşahede ederler. Aklın sınırları içine gelmezler. O makamda hayran (şaşkın ve kararsız) olurlar. Levh-i Mahfûz'a nazar ederler ve üzerinde bulunan yazıyı okurlar. Remizli olarak çeşitli sözler söylerler. Söyledikleri o sözler de olmuş veya olacak durumdadır.

Bu makamda olan meczupların remizli sözlerini (ne söylediklerini) aklın sınırları içinde bulunan kimseler anlamazlar. Çünkü bu makam öyle bir makamdır ki, meczublar her nefeste bütün eşyanın ilmini bilirler. Evveli ve âhiri bulunmaz. Kendinden başka kimseden haz eylemezler(zevk vermezler), Zira, gark oldukları öyle nihayetsiz bir deryadır ki, kenarı olmadığı gibi dibine de erişilmez.

Şayet fenâ âlemine de varırsa kendilerine safa gelir, ömürleri oldukça o makamda

kalırlar.

Bu sıfattaki velilerin irşadı riyazet ve mücâhede (Nefis terbiyesi) ile değildir. Hatta irşatları nazarlarıdır. Ne zaman bir müridi irşad etmek isteseler (irşadı gerekse), o müridin hakikatine nazar ederler. Hakk Teâlâ'nın marifeti için meydana gelmiş ise bir nazarda (onu) makamlarına eriştirir (yetiştirir) ler. Eğer marifet için gelmiş değilse hiç iltifat etmezler. Ona itikadına göre himmet ederler. Ve istediği yerde bulunurlar. Böyle müride **“Sûrî (şeklî) mürid”** derler.

İşte cezbe ehlinin makamı bu makamdır.

SEKİZİNCİ BAB

TASARRUF SAHİPLERİNİN MAKAMINI İZAH EDER

Tasarruf sahipleri iki kısımdır:

Birinci kısım zahirî tasarruf sahibidir.

İkinci kısım bâtinî tasarruf sahibidir.

Zahiri tasarruf sahipleri: Padişahlardır; tasarruf ederler.

Bâtınî tasarruf sahipleri ise: Velidir ki, bâtınen (gizli) tasarruf ederler. Âlem'in yedi iklimine hükmederler. "Yedi yıldızlar" bile bu yedi velinin hükmündedir. Her gün hizmetinde yüz sürerler. Aynim ayıp icabet ederler. Bu veliler bu "yedi yıldız" lara hükmederler.

Ne ilim sâdır olursa (meydana gelirse) **"Levh-i Mahfuz"** üzerinde nakş olunur. Âlemin (cihanın) kutbu buna nazar edip görür ve o yedi tasarruf sahibine bildirir. O gün, o saatte Hakk'tan ne emr olunursa tasarruf sahipleri bu **"yedi yıldız"** a hükmederler. Hakk'ın emrini yerine getirirler. Âlemi nizamlı bir şekilde tutarlar. Hak Teâlâ'nın emri dışında küllî ve cüz'î ilimlerden hiçbiri ile meşgul olmazlar. Bir çöpü diğer bir çöpün

üstüne koymazlar. Hakk'ın emrinin haricinde cüz'î ve küllî hiç bir amel (iş) le meşgul olmazlar. Daima âlemin kutbuna nazar ederler. Âlemin kutbu da Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek rûh-ı şeriflerine nazar eder. O ruhdan da zat'a nazar eder. Zira, Rasûlûllah'ın ruhu “zâtullah” a âyine düşmüştür. (ayna olmuştur) Ondan başka şeyden müşahede edilmez. Levh-i Mahfuz üzerine nakş olunan her ilim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin mübarek ruhundan gelir; feyizlenir ve sürülür.

Yine bu tasarruf sahipleri zaman zaman fenâya (faniliğe) varırlar, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Ruhundan zâta nazar ederler. Yine çabucak gelip (biiznillah) tasarruflarına yetişirler.

DOKUZUNCU BAB

KÜMMEL (Külli) MAKAMINI İZAH EDER

Bu makamda bulunan Veliler daima Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Rûh-ı şeriflerine nazar ederler; O ruhdan zat'ı müşahede ederler. Gece, gündüz bir an **"Cemâlullah"** dan uzak olmazlar. İşte, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin **"Ehl-i Didâr (Cemâl)"** diye buyurduğu bu makamdaki velilerdir.

Bunlar her ne kadar sûreten diğer insanlar gibi ise de insanlar arasında gizli kullardırlar. **Hakk'tan başka kimse bilmez.** Halk arasında gizli yürürler. Ehlullah onlara **"efrâd"** derler. Eşyanın sıfatları onlara perde olmaz. Onlara yedi kat gök ve yedi kat gökte gizli bir şey yoktur. Dilerlerse göz yumup açmaya kadar şarka ve garba varırlar.

işte küllî makamı budur.

ONUNCU BAB

MÂŞÛK MAKAMINI İZAH EDER

Mâşûk makamı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin Ruh-ı şerifleri-nin makamıdır. Çünkü yaratılmış olan onse-kiz bin alem, Rûh-ı Muhammedi'nin nuru aşkına var edilmiştir. Hatta Hakk Teâlâ haz-retleri bir Hadis-i Kutside:

“Ya Muhammed sen olmasaydın bu ci-hanı asla yaratmazdım.” [5]buyurmuştur.

Bundan anlaşılıyor ki: Bütün kâinat, Rûh-ı Muhammedi'nin aşkına yaratılmıştır. Bu on-sekiz bin âlem ve Rûh-ı Muhammedi, Hakk Teâlâ’nın mukaddes (ve münezzeh) zâtına maşuk düşmüştür. Ruhlar topluluğundan enbiya ve evliyanın ruhu da Rûh-ı Muham-medi'nin nurundan var olmuştur. O ruhu görmeleri (onlarca) arz olunduğunda Hakk Teâlâ Mirâc gecesi müyesser kıldı ve arzuları yerine geldi.

Yine Rûh-ı Muhammedi'nin **“Maşuk ma-kamı”** olduğuna bir başka delil de Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerine varit

---

[5] Acluni, Keşfü’l-Hafa, s.164.

olan (gelen) şu Hadis-i kutsidir:

“Ya Muhammed; Ben, eşyayı senin için, seni de benim için yarattım.”

Bundan da anlaşılıyor ki: Maşuk makamı Rûh-ı Muhammedi makamından başka bir şey değildir.

Yine, Velayet derecesinde Maşuk makamı olan bu makama “Kutb-ı âlem” nden başkası ayak basamaz. Mümkün dahi değildir.

İşte, maşuk makamı bu makamdır.

ONBİRİNCİ BAB

SÜLÜK MAKAMINI İZAH EDER

Evliya katında sülük dörttür:

Birinci sülûkda, sâlik kendi varlığındaki ilmi bilir; kendi varlığında ne kadar ilim var ise okur ve bilir.

İkinci sülûkda, eşyanın hassalarının ilmini bilir; her şeyin hassaları nelerdir, tabiatı nedir ve ne derde devadır? bilir.

Üçüncü sülûkda, Feleklerin ilmini bilir, **“yedi yıldız”** lar nasıl seyr eder, fiili nedir ve eserinden ne meydana gelir? Onun ilmini bilir. O ilmin hazzından zaman zaman âşık olur. Şâdilikler eder (Aklı almaz). O sülûku da tamam olursa daha ileriki makama ayak basar. Eğer meşrep sahibi değilse o makamda kalır**. Zikr olunan bu makam İdris âleyhisselamm makamıdır. Bir çok veliler bu makamda kalmışlardır.** Bundan öte bir **“Berzah”** (geçit, makam) yoktur. Bu berzahı geçenler veli **“kudret”** sahibi olur. Bu makamdan geçmeyen **“Kudret Sahibi”** olamaz. Sadece müşahede ehli olur.

Dördüncü sülûkda, (sâlik) Feleklerin ve eşyanın ilmini tamam edince arza nazar eder. Bir müddet orda hayran olarak kalır.

Arşın azamet ve heybetinden velinin aklı o sırada yok olur. Kendi zahiri varlığını bilmez. Bu vaziyette iken yerde mi gökte mi olduğunda şaşırır. Evliya katında **“makam-ı hayret”** bu makamdır. Ancak, hayret tamam olunca Hakk’ın inayeti ile zenginlik bulur, bütün alemden ganî olur (ihtiyaçsızlık hisseder, onlara nazar edip bakmaz).

İşte Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin:

“Nefsini bilen, Rabbını bilmiştir (veya bilir),” buyurduğu, bu makamda meydana gelir. Evliyaullah, nefsinin mahiyetinin ne olduğunu, varlığının nasıl bir şey olduğunu, o zaman bilir. Bu makamda çok kimseler mahv olur. **Hayâsından varlık elbisesini çıkarıp şehit olur. “Şüheda makamı”**na erişir.

Varlık elbisesini bıraktığına iki vecih vardır:

Biri, ömrünün ancak o kadar olmasıdır

Diğeri de: Zâtı tecelli ettiğinde takat getiremeyerek mahv olmasıdır. İkisi de doğru (söz) dür. Dünyaya gelmekten kendi muradı o gün içindir. Fazla olsa kendi zevki (hazzı) da fazla olurdu. Olmayınca o da Hakk’ın dergâhına vasıl oldu. Hesapsız ve azapsız olarak şüheda makamını buldu.

ONİKİNCİ BAB

AŞK MAKAMINI İZAH EDER

Aşk makamı öyle bir makamdır ki, evliyaullah, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek nuruna nazar ederler, âşık olurlar. Aşkın isti'lâ ve galebesinden hata sözler söylerler ve Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin mübarek ruhunu görürler. Evliyaullahın **"zülfühâl"** dedikleri budur; rûh-ı Muhammedi'yi *o* hüsünle (güzellikle) görürler.

Eğer bu dünya halkı Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ruhundan bir lem'a (parıltı) görecek olsalardı, Ehlullahın haricinde hepsi helak olurdu.

Bu makamda bazı evliya vardır ki:

Zahir surette hüsne (cemâle) müteallik (bağlı) olurdu. Riyasız hakiki aşk dedikleri budur. Her an o surette nazar eder. Müşahede eder. Aşkın galebesinden Nûr-ı Muhammedi ile ünsiyet kurar (senli-benli olur). Zira ona Rûh-ı Muhammedinin eserinin bulunduğu Nuru Muhammedi den bir şey zahir olur. Her ne kadar suret sahibi mahbûb (sevgili) ise de kendi suretinde kemâl zahir

olduğunu bilmez. Fakat müteallik (ait-bağlı) olan veli buna mazhar olduğunu bilir. Aşkbazlık (aşıklık) edip naz ve niyazda bulunur.

Ancak, evliyaullahdan bazıları da vardır ki:

Zahir hüsne (güzelliğe) nazar etmezler, daima o mübarek ruha nazar ederler. Hayran olurlar. Çünkü; Evliyaullahın, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin mübarek ruhuna aşık olmaları gerekir ki Hakk'ın inayeti erişip **"cemâl"**e müşahit olanlar. Zira Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin mübarek ruhu **"Cemâlûllah"** a âyine düşmüştür. Ondan başka bir şeyden müşahede edilmez. Evliyanın bu makamda çok durmalarına sebep de budur. Baksana, dünya sevgililerinin aşkından âşık olanlar —Mecnun gibi Ferhat gibi— meşhurdurlar. Halbuki o (âşıkların) maşukları bütün sultanların sultanıdır. Sevgililer sevgilisidir. Hepsi onun hüsnünün nurundan bir nurdur. İster Yusuf aleyhisselâmın güzelliği olsun ister başkasının güzelliği olsun, sadece aslî nur Ruh-ı Muhammedidir. (veya aslı Ruh-ı Muhammedinin nurudur). O, zattan feyizlenir.

Her ne kadar, bunun gibi güzelliğe karşı hayran olmak bedî'i (beğenilen) değilse de Evliyaullah o makamda kalmışlardır. Onlardan her birine de **"Cemâl ehli"** derler.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek ruhuna nazar ettiklerinden dolayı o makamda zât'ı müşahade etmezler. Sadece Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin mübarek ruhuna nazar ederler. Onun için buna aşk makamı derler. Zira, Evliyaullah bu makamla aşkın galebesinden kendilerini helak ederler. Yahut parlak sözler söylerler. Mansur'un hakkı olmayan ve Şeriat-ı Muhammediye'ye münasip bulunmayan sözleri gibi – Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ruhundan edep etmezler. (Böyle hallerde) **Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ruhu bir defada hakikât kılıcı ile helak eder.** Şüheda mertebelerini bulurlar.

ONÜÇÜNCÜ BAB

DÖRT UNSURA DÖRT NEBİNİN MAZHAR OLUŞUNU İZAH EDER

Hakk Teâlâ dört unsur yarattı. Her unsura bir Nebî düştü:

Âdem aleyhisselâm

Nuh aleyhisselâm

Musa aleyhisselâm

İsâ aleyhisselâm

Bunların her biri bir unsura mazhar düşmüştür.

Âdem aleyhisselâmın ilk (kalıbı) **varlığı toprak**tan yaratıldı.

Nuh aleyhisselâmın **mazharı su** idi.

Musa aleyhisselâmın **mazharı ateş** idi.

İsâ aleyhisselâmın **mazharı da hava** idi. Fakat, **Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem dört unsura da mazhar idi.** Zahir varlığında dördü de tamamlanmıştı.

Ancak, zikr olunan peygamberlerin kalıp (vücut) larına ruh sonradan taalluk etti (geldi). Öyle ise bu durumda, Âdem aleyhisselâmın ilk varlığının toprak olmasının hikmeti, mazharının (toprak) olmasıdır.

Nuh aleyhisselâmm toprağında “su” luk

olduğundan dolayı dünyayı tufana verdi..

Zira, tasarruf sahibinin varlığında hangi unsur fazla olursa onun zamanında o (unsura) ait şeyler meydana gelir. Eğer Nuh aleyhisselâm unsurların dördüne de mazhar düşseydi ondan gazap gelmezdi. Çünkü o yalnız bir unsura mazhar düştü. Diğerlerine mazhar olmadığından gazaba gelip dünyayı tufana gark etti. Çünkü tümüyle su hükmünde idi. -Allah Teâlâ'nın emri ile- Fakat diğer unsurlara mazhar düşmüş olsa idi dua edip **dünyayı tufana gark ederek kendini ahirette mesul etmezdi.** Ancak, sonradan pişman olup istiğfar ettiği meşhur (malûm) dur.

Musa aleyhisselâmın mazharının ateş olduğuna da sebep ve amil şudur ki: O son derece gazaplı idi. **Gazaba gelerek mübarek lisanına gelen her sözü söylerdi.** Ateşlik tarafı galip idi. Onun için de gazaplı idi. Nübüvvet gelmeden önce Mısırda bir insan helak etti.

İsâ aleyhisselâmın ise unsuru hava idi. Çünkü Allah Teâlâ kendi azameti ile onun hakkında **"Rûhullah"** demiştir. Ruh ise havadan ibarettir. Ruhun vechi çoktur, izah edilmiş olsa söz uzar.

Yine, felekler sayısınca İsâ aleyhisselâmın namında havalık galiptir.

Bir vechi de şudur: İsâ aleyhisselâmın

varlığında havalık üstün olduğundan riyazet kuvveti ile felek'e çıktı. Çünkü vücudunda ağırlık yoktu. Letafet var idi. Hava ise latiftir. Ancak cisminde hava üstün geldiğinden felek'e çıktı. Zira hava felek'e yetişmeye dek yerde duramaz.

Fakat Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek cisminde dört unsur da mutedil bir şekilde bulunmaktaydı, dediklerinin sebebi şudur ki; Hakk Teâlâ on sekiz bin âlemi Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek ruhundan vücuda getirdi. Onun mübarek ruhu ise on sekiz bin âlemin aslıdır. Varlığının sarayına gelinceye dek itidalde (tam olgunluk) yaratıldı. Hiç bir Nebî'nin dört yârı (arkadaşı) yoktu. Sadece Rasûlûllah hazretlerinin vardı. Çünkü dört yâr (yoldaş) açıklanan dört nebîye işarettir.

Dört yâr (cihar yâr-ı güzin) in ilmi o dört nebide vardı. Ayrıca, dördü dört unsurun mazharı idi.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretleri bunların dördünün aslı idi. Çünkü dört unsur Ruh-ı Muhammediden varlığa gelmiştir. Varlığa gelen o dört unsur, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ashabı olan dört yârdir.

ONDÖRDÜNCÜ BAB

MÜŞAHEDE MAKAMINI İZAH EDER

Müşahede makamı öyle bir makamdır ki: Veli, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek ruhuna nazar edip müşahede de bulunur.

Zâtullahtan feyizlenerek Levh-i Mahfuz (Kader Kitabı) üzerinde nakş olunan dünyada mevcut her ilmi görür, okur. Fakat izhar etmez. Ancak Hakk Teâlâ tarafından tecellinin galip olduğu bir sırada ihtiyarız olarak izhar eder. Gayr-i ihtiyari sözler söyler. Sonra aklın hudutları içine gelince istiğfar eder. Veli, o halde iken söylediği sözlerde Hakk dergâhında mağdurdur. Çünkü onun gayr-i ihtiyari söylediği Hakk'ın ilminde mevcut idi. O söz ondan gelecek idi. **Allah Teâlâ'nın ilminde olup da ezelde takdir edilen her şey mutlaka gelecektir.** Ancak, Hakk'ın rızası olmadığı şey müstesnadır. Hakk'ın rıza gösterdiği her şey mutlaka olur. Olmaz demek hatadır. Neûzûbillah.(Allah Teâlâ'ya sığınırız.)

Evliyaullah öyle kimselerdir ki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretleri onlarla

iftihar etmiştir, Evliya katında kudret makamı Evliyaullahın, Levh-î Mahfuz üzerinde nakş olunan hattı (yazıyı) bilmesidir.

Her ne kadar kudret Hakk'ındır, Enbiyaullah'ın varlığından meydana gelir ise de şimdi kudret makamı evliyanındır. ZİRA BU GÜNLER VELAYET DEVRİDİR. Evliyada sürülen Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin nübüvvetidir.

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ahirete intikal eder etmez nübüvvet biiznillâh (Allah Teâlâ izniyle) velayete tebdil (değiştirildi) olundu, **Nübüvvetin hikmeti tamam oldu.** Velayet devri ortaya çıktı. Evliyada sürülen kudret Ruh-ı Muhammedinindîr. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin Ruhî kudreti evliyada zahir oldu. Evliya, dünya arzularından nefsini o zaman keser ki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem mübarek ruhuna nazar eder. Fakat cemâli müşahede etmeyince ahiret ve cennet arzularından geçmez.

“ Kudreti var evliyanın kudreti.
Taşa dil verir dilerse kudreti.

Mu'cizatı Musa'nın âhir â'yan.
Ejderha kıldı asâyi bî-gümân.

39 Akşemseddin

Kurdet-i Hakk'dur eğerçi bîgüman.
Musa dilinden olurdu ol hemân.

Musa'ya Hakk'dan verilmişti rıza.
Kim ne dilerse olaydı ol asâ.

Evliyayı sanma kim ol serseri.
Her sözü söyler dilinde serseri.

Gördüğü ilmdir levh üzre yakîn.
Söylediği onun ey Sultan-ı dîn.

Gördüğün söylenene Hakk'dan günah.
Olmaya kim Evliyadır bî-günah.

Evliya'dır Hakk'ı her şeyde gören.
Evliyâdan erdi hem Hakk'a eren.

Bilmek gerektir kim şimdiki demde
Kudret evliyanındır."

Akşemseddin

ONBEŞİNCİ BAB

EVLİYAULLAH'IN CENNET ARZUSUNDAN GEÇTİĞİ MAKAMI İZAH EDER

Evliyaullah, Rasûlûllah hazretlerinin mübarek ruhundan zâtı müşahede ederek o makamda varlığını fenâ kılar. Bu sırada ona sekiz cenneti verseler kabul etmez. Çünkü, o fenâ bulan (fani olan) varlığa Allah Teâlâ'nın zâtına ait ilimden öyle zevk hâsıl olur ki, Ömrü oldukça aklın hudutlarında yürümez. Dünya halkı ona deli der. O fariğdir (her şeyden uzaktır, vazgeçmiştir). Dünyanın varından geçer.

Bütün eşyada tasarrufu vardır. Fakat beşer suretinde deli (divane) şeklinde yürür, kimse ona sahip çıkmaz (arkadaş olmaz, yanında bulunmaz).

ONALTINCI BAB

SALÂT (Namaz) MAKAMINI İZAH EDER

Yâni; **Evliya namazını nasıl kılar?**

Evliyaullah Tekbir getirince **“Allahü ekber”** dediğinde Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinin nurunu görürler. O mübarek ruha karşı dururlar. Yerde ve gökte Hakk’tan başka bir şey görmezler. Kalplerinin tecelliyatında Hakk’tan başka bir şey kalmaz.

Eğer o, sıfata nazar edip teveccüh ederek namaz kılarsa namazı zahirîdir. Eğer zâta nazar edip teveccüh ederek namaz kılarsa onun namazı hakikidir. Fikirsiz namaz, budur. Bu makamda kılınır, başka vakitte kılınmaz. Hâslar namazıdır,

İşte, evliyanın namazı böyledir.

ONYEDİNCİ BAB

MARİFET SAHİBİNİN MAKAMINI İZAH EDER

Marifet sahibi, evliya katında velayet sahibi değildir. Zira marifet ilimdir. Velayet ayn'(asıl-öz) dır. Marifet sahibi, her şeyin sıfatını görür, hakikâtini görmez. Çünkü her şeyde bir hakikât vardır. Abes değildir. Velayet sahibi ise her şeyin hakikâtini görür.

Hem evliyaullah katında Hak şudur ki:

Bir şey bir şeye itikat etse, itikat eden ve itikat edilen mahbubdur (sevgilidir). Açık olan budur.

“Marifet iki çeşittir;

Birisi **ilme-l’ yakîn** ehlinin marifetidir.

Diğeri ise **ayne-l’ yakîn** ehlinin marifetidir.

İlme-l’ yakîn ehlinin marifeti zahiri ilimdir. Bu kişilerin sohbetleri sıradandır.

Söyledikleri sözlerin hakikatini bilmezler. Hemen Allah Teâlâ kitabında böyle buyurmuştur,

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem hazretleri şöyle buyurmuştur veya büyük evliyalar şu şekilde buyurmuştur, derler; fakat işin aslını, hakikâtini göremezler.

Ayne-l’ yakiyn ehli ise o kimselerdir ki Hak Tealanın kelamının hakikatini, Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin kelamının hakikatini ve büyük evliyaların hakikatini ayne-l’ yakîn olarak levh-i mahfuzda görürler, okurlar. Bu okumalardan elde ettikleri bilgileri ise kapasiteleri ölçüsünde talep eden kişilere aktarırlar. Zira her kişinin aklı aynı derecede suluk edemez.

Nitekim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Hazretleri bu hususla ilgili şöyle buyurur.

“Avamm-ı Nas’a akılları miktarıncasöyleyin.”

Ayne-l’ yakîn ehli, marifetullah’ı her kişiye söylemezler. Bu marifet sahibi olan evliyalar tertip üzere olan velilerdir.

Tertip üzerine olan velilerin şu şekildedir.

Üçler: Üçlerden birisi; Kutb-ı âlemdir. (En üst olan) diğer ikisi ise halifelerdir. Bu iki halifeden birisi ise mürid-i makbûl olandır ki; Kutb-ı âlemden sonra kutb olur ve tahta geçer. kutb-ı âlem onsekizbin âleme hükmeder.

Yediler: Yediler, Kutb-ı âlemin yedinde olan ve âlemde tasarruf eden velilerdir. yedilerden birisi kutb’a halife olur.

Kırklar: Kırklar da tasarruf sahibi veliler-

dir. Yedilerden birisi görevini tamamlasa kırklardan bir veli o velinin yerine geçer.

Üçyüzler: Bir vakit gelip de kırklardan birisi görevini tamamlarsa üçyüzlerden bir veli, o velinin yerine geçer.

Binler: Üçyüzlerden bir veli vakti gelip te görevini tamamladığında; Binlerden bir veli, o velinin yerine geçer. Binlerden bir veli de vakti gelip görevini tamamladığında, Bu sefer bu âlem halkının bir kabiliyetlisi o velinin yerine geçirilir.

Tertib-i evliya budur.

ONSEKİZİNCİ BAB

TEVHİD NEDİR VE NASIL MAKAMDIR? ONU İZAH EDER

Tevhid öyle bir şeydir ki; Mürid bununla her şeyi görür. Bu sıfatın bir hakikati vardır. Abes (boşuna) değildir. Kesrete nazar eder. Zira, her şeyde bir hakikat vardır. Hâli değildir.

Kur'ân-ı Kerim'de Hakk Teâlâ şöyle buyurur: **"O, (Allah) her şeyi ihata edicidir."**[6]

Çünkü, Hakk Tealâ'nın her şeyde ihatası mevcuttur. Eşyanın hepsinin hakikati hakdır. Tam tevhid budur.

Fakat sıfatların tevhidinde ise, her şey bir isimle muttasıftır. Ve her isim müsemmânın hakikatidir. Çünkü ismin müsemmâsına tasarrufu geçer. Her insanda kesreti de vardır, vahdeti de vardır. Her kesretin bir ismi vardır. Her şey de malûmdur.

Sıfata ait tevhidi bilmiş olanlar, ismin müsemmâsına tasarrufu hakikattir derler. Her ne kadar zat bütün tenzihlerden münezzehse de hak şudur ki:

Güneşin zerrede müdahalesi vardır. Fa-

[6] Fussilet: 52

kat zatla değildir. Zira zatın müteayyinesinin kendi zahirdir. Zerreden münezzehdir.

Evet, ne zaman güneşin zâtı kaybolsa zerre de yok olur, görünmez.

Her ne kadar her şeyde bir hakikat varsa da Hakk'tan hâli değildir. Fakat zât münezzehdir. Varlığın hepsi Hakk'ındır. Başkası yoktur. Ancak vahdetin ilminde kesret mündemiçtir (mevcuttur). O, ezeli, zahiri ve bâtını görür. Hakiki Tevhid budur. Yine o, her şeyde hicafapız olarak zâta nazar eder, visale yetişir, vuslat bulur. Kur'an'da buyurulan şu makamı kazanır:

"Ne tarafa çevrilirseniz Allah'ın vechi oradadır." [7]

Her hangi bir eşya mâni olup perde teşkil etmez, kendisi temkin bulmuş olur. Bu makamlar evliyanındır.

Sıfatların tevhidi marifettir. O, sıfatların tevhidini bilmekle veli olmuş olmaz. Sıfatların tevhidi, her şeyin zahirini görür, hakikatini görmez. Eğer eşyanın zahirini gören veli olsaydı hiç kimse azaba müstahak olmazdı.

Kur'ân-ı Kerim'in işaretiyle cennet ve cehennem de haktır.

Bu durumda anlaşılıyor ki: Tam tevhidi bilmeyince, sıfatlara aid tevhidi bilmekle veli olunmaz. (Başka nüshada bu bilgilerde var-

---

[7] Bakara, 115

dır)

Tevhid iki kısımdır.

Birisi aâmdır, diğeri hasdır,

Tevhid-i Âmm (umum)da sâlik **“Lâ ilahe illallah”** “Allah'tan başka ilah yoktur”, der. Yani sıradan ve ilimle olan tevhid şeklidir. Bunun gibi ilimle olan tevhid’e; tevhid-i âmm denir.

Tevhid-i hâs da ise sâlik her şeyin hakikatini ayne-l’yakîn ile gördükten sonra, terakki eder. Kelime-i Tevhid’in hakikatini ayne-l yakîn görür ve Allah Teâlâ'dan başka bir ilah olmadığını hakkıyla idrak eder. O vakit eşyadan gayrısının varlığı Hakk Teâla’nın varlığında yok olur. Yalnızca Hakk Teâlâ’nın vücûdu var kalır. Zaten Hakk Teâlâ’nın vücûdunun dışında hiçbir varlık (vücut) yoktur. Nitekim Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem Hazretleri buyurmuştur ki;

“Tevhid Allah Teâlâ’dan gayri hiçbir şey görmemektir.”

Bu sebepledir ki hakikatte Allah Teâlâ’dan başka hiçbir şey yoktur.

İşte sâlik Tevhid-i Hass’a kadem bastığında (yükseldiğinde) bu hadis’in (sonradan yaratılanın) hakikâtini Ayne-l’yakîn olarak anlayacak ve Hak Teala’dan başka hakikatte kimsenin varlığı yoktur. Yalnız Hak Teâla vardır. İşte o vakit sâlik âlim olur.

Elhamdülillahi alel itmam ve'd devam.

NOT: Akşemseddin kaddese'llâhü sırrahu'l azîz ve eserin hakkında geniş bilgi için müracaat edilecek kaynaklar.

- **Makâmât-ı Evliya**: İstanbul, Nuruosmaniye kütüphanesi, 2229 numarada kayıtlı, otuz varaka (Altmış sayfa)
- **Ali İhsan YURD**, Fatih'in Hocası Akşemseddin Hayatı ve Eserleri, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1972.

- **Nafi ERDOĞAN**, Akşemseddin, A.Ü.İ.F., (Mezuniyet Tezi), Ankara, 1963.

- **Makâmât-ı Evliya**, Büyük Kitaplık, İstanbul, 1972

- **Muhammed ALİ YILDIZ** Akşemseddin Mehmed Bin Hamza'nın Hayatı, Risaletü'n-Nuriyye Ve Makâmâtü'l Evliya Adlı Eserlerinin İçeriğinin İncelenmesi, Ankara 2008 (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü Tasavvuf Anabilim Dalı 228035-Yüksek Lisans Tezi)

İçindekiler